

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

І. Боровська,
ад'юнкт Національної академії внутрішніх
справ України, м. Київ

ПРАВО ГРОМАДЯН НА ОДЕРЖАННЯ ПОВНОЇ ТА ДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО СТАН ДОВКІЛЛЯ

Право на одержання, використання і поширення інформації є одним з важливих прав, закріплених Конституцією України. Згідно зі ст. 50 Конституції кожному надано право на вільний доступ до інформації про стан довкілля і така інформація не може бути засекречена. Право на екологічну інформацію тісно пов'язане з правом на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Україна послідовно реалізуючи проголошене конституційне право кожного на вільний доступ до інформації про стан довкілля, ратифікувала 6 липня 1999 року Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхунська конвенція). Конвенція передбачає створення і вдосконалення механізмів доступу громадян до інформації, участі їх у прийнятті рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються стану довкілля.

В Україні правовою базою, яка регулює відносини, що пов'язані з реалізацією права громадян на інформацію про стан довкілля, є Закон України від 2 жовтня 1992 року "Про інформацію". Закон України "Про інформацію" взагалі регулює питання інформації та інформування. Важливо, що Закон визначає інформацію про стан довкілля як один з основних видів інформаційної діяльності. Право на доступ до інформації про стан навколишнього середовища закріплено статтею 25 Закону України "Про охорону навколишнього середовища". Стаття 294 нового Цивільного кодексу України "Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля" прямо передбачає: "Фізична особа має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля а також право на достовірну інформацію про стан довкілля". Це в свою чергу зумовлює реальну можливість більш оперативно й ефективно реагувати на ситуації створення небезпеки життю, здоров'ю та майну внаслідок погіршення стану довкілля.

Так, небезпека заподіяння шкоди надалі може стати підставою для позову про усунення цієї небезпеки. Суд може ухвалити рішення про вжиття належних заходів для усунення небезпеки в строк, передбачений у рішенні. Разом з тим ст.1218 нового Цивільного кодексу України передбачає право суду винести рішення про повну заборону діяльності, яка створює небезпеку (загрозу).

В юридичній літературі пропонується з метою посилення гарантій реалізації права громадян на екологічну інформацію розробити закон "Про екологічну інформацію та Єдину державну інформаційну систему"¹.

Право на інформацію про стан довкілля є сукупністю відповідних можливостей, які включають у себе: вільний доступ до такої інформації; можливість вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати її; одержувати таку інформацію в установленому порядку шляхом звернення з інформаційним запитом до уповноважених на це органів державної влади і самоврядування (статті 32 – 37 Закону України "Про інформацію"); оскаржувати в адміністративному та судовому порядку порушення реалізації права на інформацію про стан довкілля. До таких порушень відносяться:

- необгрунтована відмова у наданні відповідної інформації та відстрочення задоволення запиту до офіційних документів;

- надання інформації, що не відповідає дійсності;

- несвоєчасне надання інформації;

- навмисне приховування інформації;

- примус до поширення або перешкоджання поширенню чи безпідставна відмова від поширення такої інформації;

- навмисне знищення такої інформації;

- необгрунтоване віднесення окремих видів інформації про стан довкілля до категорії відомостей з обмеженим доступом (стаття 47 Закону України "Про інформацію").

Слід мати на увазі, що громадяни мають право на одержання повної та достовірної інформації у цій галузі. Проте законодавство не дає визначення цього оціночного поняття. Напевно, при розгляді скарг та позовів про порушення права на інформацію про стан довкілля судам доцільно враховувати, що повна та достовірна інформація – це сукупність відомостей, які об'єктивно, на підставі спеціальних досліджень і перевірок, підтверджують фактичний стан довкілля, окремих його складових, харчових продуктів і предметів побуту в окремому регіоні та ступінь впливу їх забрудненості на здоров'я населення. Дослідження та перевірки у цій галузі здійснюють Мінекоресурсів, МОЗ, Держстандарт, МНС, інші органи держави.³

Основними джерелами інформації про стан довкілля можуть бути:

- дані державної системи моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів та комплексів;

- дані державного обліку об'єктів, що шкідливо впливають на стан довкілля;

- довідки, що видаються уповноваженими на те державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, автоматизованими інформаційними системами та ін.

Реалізація будь-якого права завжди має забезпечуватись наявністю певного обов'язку відповідальної особи. Органи державної влади, місцевого і регіонального самоврядування зобов'язані інформувати громадськість про свою діяльність та прийняті ними рішення – так забезпечується реалізація права на інформацію. Це право громадян охороняється законом, і держава гарантує всім учасникам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації.

Обов'язок надання інформації має дві сторони: активну і пасивну. Активна – це обов'язок певних осіб і органів розповсюджувати інформацію і повідомляти населення щодо розробки і прийняття рішень, проектів і програм, які мають потенційний вплив на навколишнє середовище. Пасивна – відповідати на інформаційні запити громадян.

Дуже важливо, щоб у законодавстві було закріплено рівномірний розвиток цих двох аспектів, оскільки недостатність розвитку активних зобов'язань може призвести як до непоінформованості населення, так і до недосконалості пасивної сторони через можливу неточність самих запитів і відсутність бази даних для відповідей на них. У свою чергу, недорозвиненість пасивної сторони може спричинити зловживання владою при визначенні повноти і виду інформації, яку слід надавати відповідно до активних зобов'язань.⁴

На стадії одержання інформації про стан довкілля в установленому порядку шляхом офіційного звернення з інформаційним запитом право на таку інформацію реалізується право- та дієздатними особами, законними представниками недієздатних та обмежено дієздатних осіб. На цій стадії важливого значення набувають терміни задоволення запитів, форма запиту та форма розгляду запиту, відмови та відстрочки задоволення запиту. З урахуванням міжнародних та національних правових положень щодо цього запит та відповіді на нього мають бути переважно у письмовій формі (на випадок оскарження справи в суді), запит повинен бути розглянутий у максимально стислі строки, але не більше тридцяти днів. Якщо державний орган не має у своєму розпорядженні інформації, яка міститься у запиті, цей орган протягом десяти днів повинен проінформувати подавця запиту про державний орган, до якого можна звернутися із запитом про надання необхідної інформації, або передає цей запит безпосередньо такому органу, а також повідомляє про це подавця заяви.

Цивільна відповідальність настає за рішенням суду у випадках, якщо порушення вимог законодавства про інформацію призвело до нанесення шкоди чи збитків певній особі чи організації.

У першій щорічній доповіді Уповноважений з прав людини наголошує, що механізм реалізації проголошеного права громадян вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію на свій розсуд поки що не відпрацьовано. Не налагоджено її систематичних публікацій в офіційних друкованих виданнях, поширення інформаційними службами державних органів і організацій. Не стали нормою здійснення екологічного моніторингу та підготовка за його наслідками щорічних доповідей про стан довкілля в цілому по Україні та в конкретних регіонах, зокрема з оприлюдненням через засоби масової інформації. Несвоєчасно, а у багатьох випадках зі значним запізненням громадяни України інформуються про природні та техногенні аварії і катастрофи, що спричинили чи загрожують спричинити шкідливі наслідки. Відповідне правове і інформаційне підґрунтя забезпечення права громадян України на вільний доступ до інформації про стан довкілля поки що не створено.⁵

Перелік видів інформації про стан довкілля містить інформацію про умови життя і праці, якість та безпеку харчових продуктів, предметів побуту.

Відповідно до ст. 18 Закону "Про захист прав споживачів" споживач має право на одержання необхідної, доступної та достовірної інформації про товари, що забезпечує можливість їх компетентного вибору.

Така інформація доводиться до відома споживачів виготівником (продавцем) у технічній документації, що додається до товарів, на етикетці, а також маркування чи іншим способом, прийнятим для окремих видів товарів. Якщо ж надання недостовірної або неповної інформації про товар та про виготівника спричинило придбання товару, який не має потрібних споживачеві властивостей, споживач має право у встановленому порядку вимагати розірвання договору та відшкодування збитків, а якщо це спричинило шкоду життю, здоров'ю або майну споживача, то він має право на відшкодування у повному обсязі на підставі ст. 17 Закону "Про захист прав споживачів". Думається, що цілком виправдано законодавець встановив зазначені правові наслідки за спричинення споживачеві шкоди недостовірною або неповною інформацією про товар. Однак, законодавець при цьому припустився певної непослідовності, не встановивши в тій же ст. 18 зазначеного Закону обов'язку виготівника, продавця надавати споживачеві необхідну інформацію про товар. Лише за таких умов правомірним буде покладання відповідальності на виготівника, продавця. Тому в ст. 18 Закону "Про захист прав споживачів" такий обов'язок продавців і виготівників варто було б передбачити. Не визначає законодавець також, на кого в першу чергу повинен покладатися інформаційний обов'язок – на виготівника чи на продавця.⁶

До речі, в ст. 294 нового Цивільного кодексу України "Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля" зафіксоване право громадян на безпечні продукти споживання та відшкодування майнової шкоди внаслідок порушення цього права. Майнова шкода, заподіяна придбанням у інших осіб неякісних продуктів споживання, підлягає відшкодуванню цими особами за правилами статті 761 цього кодексу.

В юридичній літературі пропонується для посилення гарантій реалізації права громадян на екологічно безпечні продукти харчування і отримання повної та достовірної інформації про безпечність продуктів харчування, розробити Закон про екологічну безпеку продуктів харчування.

Література

1. Дзера О.В. *Зобов'язальне право, теорія і практика.* – Київ, 2000.
2. Краснова М.В. *Гарантії реалізації прав громадян на екологічну інформацію: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук.* – К., 1997.
3. С.Стек, К.Звеп, М.Боуман. *Екологічні права громадян, як їх захистити за допомогою закону.* – К., 1997.
4. Краснова М.В., Малишева Н.Р., Шевчук П.І. *Судовий захист екологічних прав громадян України / Довідник для суддів /* – К., 2000.
5. Карпачова Н.І. *Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні. Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України.* – К., 2000.
6. Іваненко Л.М. *Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів (покупців).* – К., 1998.

¹ Дзера О.В. *Зобов'язальне право, теорія і практика.* - Київ, 2000. – С.800.

² Краснова М.В. *Гарантії реалізації права громадян на екологічну інформацію: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук.* – К., 1997. – С. 7, 11, 12.

³ Краснова М.В., Малишева Н.Р., Шевчук П.І. *Судовий захист екологічних прав громадян України / Довідник для суддів.* - Київ, 2000. – С. 20.

⁴ *Екологічні права громадян, як їх захистити за допомогою закону / С.Стек, К.Звеп, М.Боуман.* – К.: Інформ.агенство "Ехо-Восток", 1997. – С. 108, 110.

⁵ Карпачова Н.І. *Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні. Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України.* - Київ, 2000. – С.337

⁶ Іваненко Л.М. *Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів (покупців).* - Київ, 1998. – С.65.